

EDMUND JUŚKO

STRUKTURA ORGANIZACYJNA SZKÓŁ POWSZECHNYCH W POWIECIE TARNOWSKIM W LATACH 1918-1939

I. ORGANIZACJA SZKOLNICTWA ELEMENTARNEGO W ZABORZE AUSTRIACKIM ORAZ ZIEMI TARNOWSKIEJ POD KONIEC XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU

W okresie porzobiorowym struktura szkolnictwa ludowego ulegała często przeobrażeniom. Zmieniały się programy nauczania oraz wewnętrzna organizacja szkoły. Uzależnione to było od założeń polityki oświatowo-kulturalnej i narodowościowej, jaką realizowały poszczególne państwa zaborcze. Zróżnicowanie zaborców w rozwoju ekonomiczno-społecznym i politycznym miało wpływ na odmienny rozwój oświaty ludowej na podległych im ziemiach polskich. Różnice te były widoczne w zakresie ilości szkół elementarnych, treści programów nauczania, metodach kształcenia, organizacji pracy szkół i w obszarze działań wychowawczych¹. Najwidoczniej i najsilniej wystąpiły one właśnie w szkolnictwie elementarnym.

Oprócz istniejących różnic w rozwoju struktury oświaty ludowej można zauważyć również pewne wspólne dla zaborców działania. Przejawiały się one w konsekwentnym dążeniu do wynaradawiania ludności polskiej, a także w utrwalaniu w świadomości społecznej lojalności i przywiązania do władzy zaborczej.

Dr EDMUND JUŚKO – Naczelnik Wydziału Edukacji i Ochrony Zdrowia – Starostwo Powiatowe w Tarnowie; adres do korespondencji: ul. Nałkowskiej 4, 33-100 Tarnów.

¹ K. T r z e b i a t o w s k i, *Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1918-32*, Wrocław 1970, s. 19; Z. R u t a, *Szkolnictwo powszechne w okręgu szkolnym krakowskim w latach 1918-1939*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1980, s. 9; M. P ę c h a r s k i, M. Ś w i ą t e k, *Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-69*, Warszawa 1972, s. 15.

W zaborze austriackim najwcześniej dokonały się zmiany, które miały istotny wpływ na dalszy rozwój systemu szkolnictwa polskiego po roku 1918. Autonomia i przemiany z nią związane pociągnęły bowiem za sobą zasadnicze przeobrażenia w całym szkolnictwie, w tym także ludowym. Zakończył się etap germanizacji oświaty. Stworzone zostały podstawy umożliwiające jej rozwój w języku polskim. *Ustawa Sejmu Krajowego Galicji* z dnia 22 czerwca 1867 r. wprowadziła bowiem do szkół ludowych i średnich język polski jako wykładowy². W tym też roku władze austriackie powołały do życia Radę Szkolną Krajową stanowiącą świecką władzę oświatową³. Rok 1867 stał się więc momentem przełomowym w autonomicznym rozwoju szkolnictwa w Galicji. Kolejno pojawiające się akty prawne nadawały szkolnictwu konkretny kształt. Dnia 22 maja 1868 r. zarząd nad szkołami ludowymi przejęły władze świeckie, a ustawa szkolna (*Reichsvolksschulgesetz*) z dnia 14 maja 1869 r. wprowadziła w monarchii austro-węgierskiej nowy system szkolnictwa elementarnego⁴. Najważniejszym aktem prawnym, który zmienił strukturę organizacyjną oświaty w Galicji, była ustawa Sejmu Krajowego z dnia 2 maja 1873 r. o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół ludowych oraz obowiązku posyłania do nich dzieci⁵.

W założeniach została ona oparta na postanowieniach ustawy szkolnej z 1869 r. i nadawała szkole ludowej charakter ogólnokształcący, umożliwiający dzieciom po jej ukończeniu dalsze kształcenie w gimnazjum.

Szkolnictwo elementarne w Galicji zostało podzielone na szkoły ludowe pospolite i stanowiące ich nadbudowę – wydziałowe. Szkoły ludowe dzieliły się na 1- 2- 3- 4- 5- 6- 7- 8-klasowe⁶. Ilość klas uzależniona została od

² *Ustawa z dnia 22 czerwca 1867 r. o języku wykładowym w szkołach ludowych i średnich Królestwa Galicji*, w: *Z dziejów odrodzenia politycznego Galicji 1859-78*, red. M. Bobrzyński, Warszawa 1905, s. 133-134; Cz. M a j o r e k, W. M a r m o n, *Szkolnictwo ludowe w latach 1772-1870*, w: *Tarnów. Dzieje miasta i regionu*, red. F. Kiryk, Z. Ruta, Tarnów 1983, s. 285; A. S y p e k, *Szkoła podstawowa im. M. Kopernika w Tarnowie*, „Rocznik Tarnowski”, 1994, s. 114.

³ *Obwieszczenie Namiestnictwa z dnia 6 lipca 1867 r.*, „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicja” 1867, cz. 4, nr 12.

⁴ *Gesetz vom 25 Mai 1868*, „Reichsgesetzblatt für Kaiserthum Oesterreich” 1868, nr 48; *Reichsvolksschulgesetz vom 14 Mai 1869*, „Reichsgesetzblatt” 1869, nr 62; K. P i e r o ż y ń - s k i, *Ustawy i rozporządzenia w zakresie szkół ludowych*, Lwów 1904, s. 430-441; M a - j o r e k, M a r m o n, art. cyt., s. 285.

⁵ „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych dla Królestwa Galicji” 1873, cz. XXVIII, nr 250; M a j o r e k, M a r m o n, art. cyt., s. 287.

⁶ Tamże.

liczby nauczycieli, ta zaś od liczby dzieci w wieku szkolnym. Jeżeli w ciągu trzech kolejnych lat w szkole jednoklasowej z jednym nauczycielem było około 80 dzieci, to w następnym roku można było zatrudnić drugiego nauczyciela (przy 160 uczniach – trzeciego itd.), organizując szkołę dwuklasową. Szkoły ludowe były bezpłatne. Wprowadzony został też 8-letni obowiązek szkolny dla dzieci w wieku 6-14 lat.

Szkoły wydziałowe były 4-letnie (na podbudowie czterech klas szkoły ludowej) i w swoich programach uwzględniały także przedmioty przygotowujące do zawodu (do pracy w przemyśle, handlu i innych zawodach nie wymagających wykształcenia średniego). Ukończenie szkoły wydziałowej umożliwiało kontynuowanie nauki w seminarium nauczycielskim. W żeńskich szkołach wydziałowych możliwe było uzupełnienie wykształcenia o dwie lub trzy klasy wyższe, których program nauczania zawierał język francuski, historię literatury ojczystej, higienę i gospodarstwo domowe. Szkoły wydziałowe tworzone były przeważnie w miastach i stanowiły ogniwo między szkołą ludową a średnią. Profil nauczania w tych szkołach miał być dostosowany do potrzeb lokalnego przemysłu lub rzemiosła.

Ustawa z 1873 r. wprowadziła w Galicji obowiązek szkolny, który trwał sześć lat (od 6. do 12. roku życia). Po ukończeniu 12 lat dzieci powinny uczęszczać przez następne dwa lata na tzw. kursy dopełniające (niedzielne lub wieczorowe). Zalecenie to jednak nie było przestrzegane, zwłaszcza na wsi. W stosunku do postanowień ustawy z 1869 r. obowiązek nauki został skrócony o dwa lata. Doksztalcenie dotyczyło tych uczniów, którzy po ukończeniu szkoły ludowej nie kontynuowali nauki, a na podjęcie pracy byli zbyt młodzi.

Należy pamiętać, iż wcześniej w zaborze austriackim istniał przymus szkolny. Wynikał on z postanowień konstytucji z 1850 r., która zobowiązywała dzieci do uczęszczania do szkoły pod karą opłaty podwójnego czesnego⁷. Dalszy rozwój szkolnictwa ludowego regulowały kolejne akty prawne: ustawa z 2 maja 1883 r. i z 2 lutego 1885 r. Dawały one więcej uprawnień ustawodawstwu krajowemu w zakresie tworzenia norm programowo-organizacyjnych szkolnictwa ludowego.

Na początku lat dziewięćdziesiątych w ferworze polemik politycznych dokonano w szkolnictwie ludowym dalszych zmian. Ich inicjatorem był m.in. Michał Bobrzyński, wiceprezydent Rady Szkolnej Krajowej. Wprowadzone zostały nowe programy, a ustawa z dnia 23 maja 1895 r. zróżnicowała szkoły

⁷ P e c h e r s k i, Ś w i a t e k, dz. cyt., s. 19.

także ze względu na czas trwania nauki. Na wsi obowiązek szkolny był 6-letni, w mieście 7-letni⁸. Obowiązek uczęszczania do szkoły ludowej na codzienną naukę ustawał więc po siedmiu lub sześciu latach i dodatkowo był uwarunkowany także dostatecznym opanowaniem przez ucznia treści programów nauczania z zakresu tego typu szkoły. Nowe programy dzieliły szkolnictwo ludowe na dwie grupy: szkoły wiejskie (1-, 4-klasowe) i miejskie (5 i więcej klas). Takie zróżnicowanie programowe powodowało ograniczenie zakresu kształcenia dzieci wiejskich. Trudne warunki materialne wsi także negatywnie wpływały na realizację obowiązku szkolnego. Większość dzieci kończyła swoją edukację na poziomie czwartej klasy. Klasy piąte i szóste kończyło około 5% uczniów⁹. Istniały również gminy, w których dzieci nie pobierały nauki nawet na szczeblu najniższym. W 1912 r. w woj. krakowskim było 27 takich gmin, a w całej Galicji Zachodniej – 97¹⁰. Oprócz szkół ludowych z polskim językiem nauczania na terenie zaboru austriackiego istniały również szkoły z językiem ukraińskim i niemieckim, a na Śląsku Cieszyńskim – także z językiem czeskim.

W 1912 r. w Galicji Zachodniej było 2597 szkół ludowych, z czego z językiem polskim 2244 (86,4%), ukraińskim 325 (12,5%), niemieckim 28 (1,1%)¹¹. Wraz z przepisami dotyczącymi organizacji szkół, programów nauczania pojawiły się akty prawne regulujące status nauczycieli. Ustawa krajowa dotycząca nauczycieli szkół ludowych została wydana 2 maja 1873 r. Nauczyciel – jako urzędnik państwowy – winien być posłuszny cesarzowi Austrii i jego następcom¹². Status urzędnika państwowego nie zapewniał uczącym odpowiedniego zabezpieczenia materialnego, co powodowało, iż w dużej mierze byli oni uzależnieni od pomocy finansowej gminy i lokalnego środowiska. Niskie były zwłaszcza płace nauczycieli wiejskich, lepiej

⁸ „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych” 1897, nr 57, *Ustawa o zakładaniu i urządzaniu publicznych szkół ludowych i obowiązku posyłania do nich dzieci z dnia 23 maja 1895 roku*; R u t a, dz. cyt., s. 11; T r z e b i a t o w s k i, dz. cyt., s. 24.

⁹ Sprawozdanie sejmowe z 28 maja 1920 r., s. CX/16, 20; W. G r a b s k i, *O nauczaniu powszechnym i zakładaniu szkół ludowych*, Warszawa 1913, s. 6, 13; T r z e b i a t o w s k i, dz. cyt., s. 24.

¹⁰ R u t a, dz. cyt., s. 13; Trzebiatowski (dz. cyt., s. 24) podaje, iż w Galicji były 82 gminy bezszkolne, a poza szkołą pozostawało 254 tys. dzieci.

¹¹ Sprawozdanie Rady Szkolnej Krajowej w roku szkolnym 1911/12, s. IV-V, XII-XIII; R u t a, dz. cyt., s. 14.

¹² „Dziennik Urzędowy Rady Szkolnej Krajowej”, 1873, cz. XXVIII, nr 24; M a j o r e k, M a r m o n, art. cyt., s. 287.

zarabiali uczyć w szkołach ludowych w mieście oraz szkołach wydziałowych. Płace nauczycieli szkół ludowych na terenie Galicji należały do najniższych. Kształcenie nauczycieli szkół ludowych i wydziałowych odbywało się w bezpłatnych 4-letnich państwowych seminariach nauczycielskich, do których rekrutacja odbywała się na podstawie wyników egzaminów wstępnych. Nauczyciele zobowiązani byli do składania dwóch egzaminów. Pierwszy kończył naukę w seminarium, drugi odbywał się po określonej liczbie lat pracy i miał charakter czysto praktyczny. Nauczyciele szkół wydziałowych w Galicji dodatkowo zdawali egzamin z zakresu jednej z trzech grup przedmiotów: przyrodniczo-matematycznej i technicznej, pedagogiki i języka wykładowego oraz językowo-historycznej. We Lwowie i w Krakowie organizowane były także kursy wydziałowe trwające jeden rok. W okresie autonomii nauczyciele szkół ludowych musieli legitymować się zdanym egzaminem dojrzałości lub ukończeniem seminarium.

Kierunek kształcenia nauczycieli oraz jego zakres został dostosowany do celów i zadań szkoły ludowej. Seminaria nauczycielskie – poprzez stosowane w nich metody nauczania i wychowania – miały na celu kształcenie nauczycieli lojalnych wobec państwowości austriackiej¹³. W 1907 r. zostały one podzielone na dwa typy: wyższy (przygotowujący nauczycieli do pracy w szkołach miejskich), niższy (uprawniający do nauczania w szkołach wiejskich).

Mimo upolitycznienia zawodu nauczyciela i wychowywania uczniów w duchu przywiązania do władzy zaborczej, osiągnięciem okresu autonomicznego stało się ograniczenie germanizacji i wprowadzenie swobód językowych w szkolnictwie. Sieć szkół ludowych nie rozrastała się szybko, ale w istniejących szkołach dzieci mogły się uczyć w języku polskim. Był to istotny wkład Galicji do tworzonego w 1918 r. polskiego systemu oświatowego. Należy również zaznaczyć, iż ówczesne polskie ugrupowania polityczne, mając znaczne możliwości, jakie dawała im autonomia w zakresie oświaty, w zgiełku politycznych polemik i dyskusji nie do końca je wykorzystały.

Rozwój szkolnictwa tarnowskiego następował w dużej mierze podobnie jak w całej Galicji. Decydujący wpływ na jego powstanie miało utworzenie Rady Szkolnej Okręgowej w Tarnowie i przejęcie szkolnictwa przez władze świeckie. Nastąpiło to 15 maja 1871 r. na podstawie paragrafu 40 Rozpo-

¹³ Cz. M a j o r e k, *System kształcenia nauczycieli szkół ludowych w Galicji doby autonomicznej (1871-1914)*, Wrocław 1971, s. 126; R u t a, dz. cyt., 14.

rządzenia władz oświatowych austriackich z 1 grudnia 1870 r.¹⁴ Rada Szkolna – jako władza zwierzchnia – swoim oddziaływaniem objęła tereny powiatów: tarnowskiego, pilźnieńskiego, mieleckiego i dąbrowskiego. Zakres kompetencji Rady ostatecznie określiła i utrwaliła *Ustawa krajowa o nadzorach szkolnych miejscowych i okręgowych*, wydana 25 czerwca 1873 r.¹⁵ W gminach zostały powołane do życia Rady Szkolne Miejscowe.

Do podstawowych zadań Rady należało: reprezentowanie na zewnątrz interesów szkolnictwa podległego jej okręgu, nadzór nad przestrzeganiem przez szkoły przepisów prawnych, sprawy finansowe, szeroko pojęta opieka nad nauczycielami, problemy kadrowe i kształcenie nauczycieli.

Pracą Rady kierował organ kolegialny, w skład którego wchodziły osoby: naczelnik władzy państwowej (starosta) – pełnił funkcję przewodniczącego, dwóch przedstawicieli nauczycieli, przedstawiciele wyznań religijnych, które liczyły co najmniej 2 tys. wiernych w okręgu, przedstawiciele rad powiatowych objętych okręgiem szkolnym oraz inspektor szkolny, jedyny etatowy jej członek.

W początkowym okresie istnienia Rady negatywny wpływ na skuteczność jej pracy miał znaczny obszar okręgu, który jej podlegał. Uchwalone w kolejnych latach: 1877, 1881, 1888 ustawy o nadzorze szkolnym doprowadziły do zmniejszenia obszaru okręgu i tym samym poprawiły i usprawniły jej działalność.

Proces rozwoju i zmiany organizacji szkolnictwa ludowego w tarnowskim okręgu szkolnym, podobnie jak na terytorium całej Galicji, następował powoli. Każda szkoła w gminie musiała być zweryfikowana przez powołaną w tym celu komisję. Sprawdzała ona liczbę dzieci będących w wieku szkolnym, ilość mieszkańców gminy, kategorię szkół, liczbę nauczycieli, obszar szkolny, majątek szkoły. Nowe szkoły w gminie mogły powstać dopiero po przeprowadzeniu zmian organizacyjnych w szkołach już istniejących.

Wzrost ilościowy szkół ludowych w okręgu tarnowskim nie następował szybko i w istocie był dość pozorny. W 1869 r. w powiecie tarnowskim istniało 27 szkół ludowych, w których uczyło się 3631 dzieci¹⁶. Przeprowadzona w latach 1871-1874 reorganizacja nie zmieniła w sposób zasadniczy

¹⁴ „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych” 1870, cz. XXIX, s. 221; M a j o r e k, M a r m o n, dz. cyt., s. 286.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ *Sprawozdanie Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w kraju w latach szkolnych 1868 i 1869*, Lwów 1871; M a j o r e k, M a r m o n, dz. cyt., s. 286.

ich stanu liczebnego. W 1870 r. na ziemi tarnowskiej były 32 szkoły ludowe, w 1874 r. – 34, a w 1888 – 47¹⁷. Co prawda liczba szkół wzrosła, ale powstawały przede wszystkim szkoły najniżej zorganizowane – jednoklasowe i filialne, nie mające odpowiedniej bazy i warunków do trwałego istnienia. Spośród 47 szkół istniejących w 1888 r. aż 34 (72,4%) były jednoklasowe¹⁸.

Tab. 1. Liczba szkół ludowych
w powiecie tarnowskim w latach 1869-1914

Lata szkolne	Liczba szkół
1869	27
1870	32
1874	34
1888	47
1914	80

Dalsze zwiększenie liczby szkół ludowych nastąpiło w latach 1889-1914. Ogółem było ich 80, w tym: 39 – 1-klasowych, 26 – 2-klasowych, 10 – 4-klasowych, 1 – 5-klasowa, 4 – wydziałowe (nie zwiększyła się natomiast liczba 3-, 6- i 7-klasowych)¹⁹.

W mieście Tarnowie w latach 1871-1887 było 7 szkół ludowych, a w latach 1888-1918 – już 12²⁰. Istniały też szkoły ludowe prywatne, których w latach 1895-1814 było 5²¹.

W roku szkolnym 1911/1912 w powiecie tarnowskim było 68 szkół ludowych (53 wiejskie, 10 miejskich, 5 prywatnych). Nie było gmin, w których nie istniały szkoły. Z ogólnej liczby 63 szkół publicznych 35 było 1-klasowych (55,6%), 17 – 2-klasowych (26,9%), 7 – 4-klasowych (11,1%), 1 – 5-klasowa (1,6%), 3 – wydziałowe (4,8%); nie było klas 3- i 6-klasowych²².

¹⁷ M a j o r e k, M a r m o n, dz. cyt., s. 282, 289.

¹⁸ Tamże, s. 296.

¹⁹ Tamże, s. 297.

²⁰ Tamże, s. 295, 309, 310.

²¹ Tamże, s. 301.

²² *Sprawozdanie Rady Szkolnej Krajowej o stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1911/12*, tab. 3-5, s. VI-XI; *Podręcznik Statystyki Galicji*, Lwów 1913, s. 5-6; R u t a, dz. cyt., s. 13.

Tab. 2. Stopień organizacyjny szkół ludowych
w powiecie tarnowskim w 1912 r.

	Stopień organizacyjny					
	1-kl.	2-kl.	3-kl.	4-kl.	5-kl.	6-kl.
Liczba szkół	35	17	–	7	1	–

Większa liczba szkół ludowych w okresie autonomii nie przyniosła zdecydowanej poprawy sytuacji w dziedzinie oświaty elementarnej. Realizacja obowiązku szkolnego ciągle była niepełna, zwłaszcza na wsi. W 1912 r. w Galicji z nauki codziennej korzystało 1 279 986 dzieci (86,5%), a z nauki dopełniającej – 209 914 (78,5%)²³.

Nauczanie odbywało się w budynkach nieprzystosowanych do celów szkolnych. Zajmowane pomieszczenia były ciasne, niedostatecznie wyposażone i nie spełniały wymogów bezpieczeństwa i higieny. Brak było środków finansowych nie tylko na budowę nowych, ale przede wszystkim na modernizację i adaptację budynków już istniejących.

W trakcie debat na temat oświaty ludowej poddawano krytyce również programy nauczania i organizację pracy szkół. Polskie środowiska polityczne, wówczas rządzące, wyraźnie popierały ideę zatrzymania uczniów pochodzenia wiejskiego na wsi oraz przywiązania ich do tradycji monarchii austriackiej.

Rozwój ilościowy szkół ludowych i wzrost liczby uczniów nie był równoznaczny z odpowiednim poziomem jakości nauczania. Wydane ustawy o szkolnictwie ludowym z 2 maja 1883 r. i 2 lutego 1885 r. odbierały mu jego charakter ogólnokształcący na rzecz wychowania i umiejętności praktycznych²⁴.

Koniec lat osiemdziesiątych XIX wieku to okres dalszych zmian w szkolnictwie ludowym na ziemi tarnowskiej. Dnia 6 grudnia 1887 r. powołano nową Radę Szkolną Okręgową w Tarnowie. Po Ludwiku Ponińskim jej nowym przewodniczącym został Leopold Płaziński²⁵. Zasięg oddziaływania Rady został ograniczony do obszaru powiatu tarnowskiego, co miało istotny wpływ na podniesienie poziomu skuteczności działania.

²³ *Sprawozdanie Rady Szkolnej Krajowej w roku szkolnym 1911/12*, s. 9; R u t a, dz. cyt., s. 13.

²⁴ „Dziennik Ustaw i Rozporządzeń Krajowych” 1885, nr 29; M a j o r e k, M a r m o n, dz. cyt., s. 299.

²⁵ M a j o r e k, M a r m o n, dz. cyt., s. 299.

W tym okresie wzrosła również rola miasta Tarnowa dla szkolnictwa ludowego. W 1887 r. powołano komisję egzaminacyjną dla nauczycieli i nauczycielek szkół ludowych²⁶. Działalność tej komisji oraz istniejącego od 1874 r. seminarium nauczycielskiego męskiego miała duży wpływ na dalszy rozwój szkolnictwa ludowego na ziemi tarnowskiej. Dokonał się znaczny wzrost ilościowy i jakościowy kadry pedagogicznej. Zróżnicowanie seminarium i przystosowanie ich w latach 1907-1909 do dwóch typów szkolnictwa ludowego spowodowało, że tarnowskie seminarium stało się zakładem wyższym przygotowującym uczących do nauczania w szkołach ludowych miejskich. W 1899 r. został uruchomiony w Tarnowie prywatny Wyższy Kurs Naukowy Żeński, który dał początek prywatnym seminarium nauczycielskim żeńskim²⁷.

Wybuch I wojny światowej przerwał działalność szkolnictwa ludowego. Obiekty szkolne, zajmowane przez wojska zaborcze (austriackie, rosyjskie), były przeznaczane na kwatery, szpitale, magazyny. Doprowadziło to do dewastacji budynków, zniszczenia majątku i dokumentacji szkolnej. Po wycofaniu się wojsk rosyjskich i powrocie Austriaków, Rada Szkolna Krajowa zaleciła reaktywowanie działalności szkół ludowych. W Tarnowie szkoły ludowe rozpoczęły pracę już 8 października 1915 r. dzięki staraniom burmistrza miasta Tadeusza Tertila i inspektora szkolnego Jana Szumskiego.

Następne lata wojny powoli stabilizowały pracę szkół ludowych. Rozpoczęły się remonty budynków szkolnych, nauczyciele podejmowali pracę, a zbliżająca się w wyniku działań wojennych perspektywa odzyskania niepodległości przez Polskę dodawała energii i zapału. Pod koniec wojny prawie wszystkie szkoły ludowe w tarnowskim prowadziły nauczanie.

W czasie I wojny światowej system organizacyjny szkolnictwa ludowego nie uległ zmianom. Nie zmieniły się programy i metody nauczania. Pojawiły się jednak dodatkowe treści patriotyczne przekazywane przez nauczycieli w perspektywie odbudowy niepodległego bytu państwowego, eliminowano ze szkół lojalność wobec zaborcy.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże, s. 314; B. J a ś k i e w i c z, S. P o t ę p a, *Tarnów pod zaborem austriackim*, Tarnów 1975, s. 25.

II. ZMIANY W STRUKTURZE ORGANIZACYJNEJ SZKÓŁ

W pierwszych latach istnienia państwa polskiego szkolnictwo podstawowe na terenie powiatu tarnowskiego w założeniach zasadniczo nie różniło się organizacyjnie, prawnie i programowo od tego typu szkolnictwa istniejącego w czasie zaboru austriackiego. Utrzymane zostały obowiązujące na terenie Galicji przepisy prawa szkolnego, wydane w okresie autonomii przez władze zaborcze oraz Sejm Galicyjski i Radę Szkolną Krajową²⁸. W szkołach na stanowiskach dyrektorów oraz we władzach administracji oświatowej pozostawiono dotychczasowych pracowników. W zdecydowanej większości pozostali także nauczyciele, których zobowiązano do złożenia nowej przysięgi służbowej na wierność państwu polskiemu. Ze szkół odeszła tylko niewielka grupa nauczycieli związanych z zaborcą. Nieznacznym zmianom uległy też treści programowe. W pracy wychowawczej jako nowy element pojawiła się kwestia kształtowania wśród uczniów uczuć patriotycznych oraz poszanowania Ojczyzny.

Rozwój procesów scaleniowo-integracyjnych oraz tempo zmian na terenie powiatu tarnowskiego, podobnie jak i w całej Galicji, przebiegały powoli. Reakcją na nie było wystąpienie delegata Ministerstwa WRiOP, F. Zolla, skierowane w dniu 24 lutego 1919 r. do nauczycieli narodowości polskiej²⁹. Wzywał on w nim do eliminowania z procesu nauczania treści programowych związanych z postawą lojalności wobec cesarza i państwa austriackiego, a jednocześnie wskazywał na konieczność rozwijania u uczniów poczucia dumy narodowej z dorobku polskiej kultury. Przyspieszenie procesu integracji szkolnictwa galicyjskiego nastąpiło w latach 1920-1921. Znaczną rolę w tym zakresie odegrał ówczesny minister oświaty T. Łopuszański oraz delegat Ministerstwa WRiOP na teren byłej Galicji Stanisław Sobiński, późniejszy kurator Okręgu Szkolnego Lwowskiego. Wpływ na szybsze tempo unarodowienia szkolnictwa powszechnego na obszarze powiatu tarnowskiego miało także rozpoczęcie działalności przez Radę Szkolną Powiatową w Tarnowie, która powstała z dawnej Rady Szkolnej Okręgowej. Mając szeroki zakres kompetencji w dziedzinie nadzoru pedagogicznego i administracyjnego nad szkołami powszechnymi, mogła dokonywać wielu zmian.

Ważnym wydarzeniem, ale mającym charakter drugorzędny, była zmiana dotychczasowej nazwy „szkoła pospolita, ludowa, wydziałowa” na „szkoła

²⁸ Dz. Rozp. PKL, 1918, nr 1, poz. 7.

²⁹ Dz. Urz. RSK, 1919, nr 2, poz. 1.

powszechna”. Zmianę tą wprowadził okólnik Kuratorium O. S. Lwowskiego z 13 lipca 1921 r.³⁰

Wybuch działań wojennych w 1914 r. zdeorganizował działalność szkół zarówno w Tarnowie, jak i na pozostałym obszarze powiatu. Obiekty szkolne znalazły się w posiadaniu wojsk zaborczych: najpierw austriackich, rosyjskich i ponownie austriackich. Część budynków uległa zniszczeniu w trakcie walk, część – zamieniona na kwatery dla żołnierzy, szpitale, magazyny – została także poważnie zdewastowana. Przetaczające się przez obszar powiatu armie oraz ostrzał artyleryjski związany z walkami toczącymi się wzdłuż Dunajca spowodowały poważne zniszczenia i dewastację większości obiektów szkolnych. Częściowo została zniszczona także dokumentacja szkolna. Brakowało nauczycieli, gdyż wielu powołano do służby wojskowej. Z tych powodów na pewien czas wstrzymano nauczanie. Rada Szkolna Krajowa czyniła jednak wysiłki, by wznowić pracę szkół. Oprócz apeli o remont zniszczonych budynków szkolnych, w prasie zamieszczane były komunikaty wzywające rozproszonych nauczycieli do powrotu do miejsc zamieszkania, nawiązania kontaktów z radami szkolnymi i przystąpienia do pracy.

Pomimo wielu problemów, w październiku 1915 r. szkoły w Tarnowie i niektóre w terenie wznowiły swoją pracę. W roku szkolnym 1916-1917 nieomal wszystkie szkoły tarnowskie prowadziły – jak na warunki wojenne – prawie normalną pracę.

Pod koniec I wojny światowej działały w Tarnowie następujące szkoły ludowe żeńskie: im. K. Hoffmanowej, im. H. Sienkiewicza, im. Królowej Jadwigi, im. S. Konarskiego, im. F. Józefa oraz męskie: im. M. Kopernika, im. K. Brodzińskiego, im. S. Staszica („na Grabówce”), im. T. Kościuszki („na Strusinie”), im. T. Czackiego.

W okresie wojny na terenach wiejskich powiatu mniej lub bardziej regularnie także pracowało wiele szkół. W Szynwałdzie nauka w szkole rozpoczęła się 1 października 1915 r. „po wyremontowaniu podłogi, która była powyrywana, naprawie poburzonych pieców i powybijanych okien” zniszczonych przez wojska zaborcze³¹. W odpowiedzi na apele RSK nauczyciele wracali do pracy, o czym świadczą fakty wznowienia nauki z inicjatywy uczących w roku szkolnym 1915-1916. Tak było np. w Klikowej³².

³⁰ Dz. Urz. KOS Lwowskiego, 1921, nr 11, poz. 4740/III.

³¹ Kronika szkolna – szkoła podstawowa w Szynwałdzie (od 1914 do 1987 r.) [b.s.].

³² Katalogi klasowe z lat 1915-1918 będące w archiwum Szkoły Podstawowej nr 10 im. Romana „Sybiraka” Sanguszki w Tarnowie-Klikowej.

W pierwszych latach odzyskania niepodległości ukształtowana w czasie autonomii struktura organizacyjna i rozmieszczenie szkół powszechnych na terenie powiatu tarnowskiego nie uległo istotnym zmianom.

W roku szkolnym 1920-1921 w powiecie tarnowskim istniały 92 szkoły powszechne publiczne i prywatne; czynnych było 87 placówek: 53 szkoły były 1-klasowe, 20 – 2-klasowych, 9 – 4-klasowych, 1 – 5-klasowa i 4 – 7-klasowe. Na wsi działały 72 szkoły, w większości 1-, 2-klasowe³³. W miastach było 15 szkół. W samym Tarnowie istniało 11 szkół, z których wszystkie były 4- i 7-klasowe. Dzieci pochodzenia żydowskiego pobierały naukę w jedynej prywatnej szkole powszechnej z polskim językiem nauczania w Tarnowie, utworzonej dla nich przez Towarzystwo „Safa Berura”. Część dzieci wyznania mojżeszowego uczęszczała także do publicznych szkół polskich.

Tab. 3. Stopień organizacyjny szkół powszechnych w powiecie tarnowskim w roku szkolnym 1920/1921

Powiat tarnowski (wieś-miasto)	Ogółem	Stopień organizacyjny						
		1-kl.	2-kl.	3-kl.	4-kl.	5-kl.	6-kl.	7-kl.
Liczba szkół	87	53	20	–	9	1	–	4
% szkół	100	61	23	–	10,3	1,1	–	4,6

Zmiany w strukturze organizacyjnej szkół powszechnych w powiecie nastąpiły dopiero po wejściu w życie ustawy z dnia 17 lutego 1922 r. o zakładaniu i utrzymywaniu szkół powszechnych. Na jej podstawie oraz opierając się na zarządzeniach wykonawczych, Rada Szkolna Powiatowa przystąpiła do prac zmierzających do uaktualnienia i racjonalizacji struktury organizacyjnej i sieci szkół powszechnych.

Biorąc pod uwagę rozmieszczenie ludności, gęstość zaludnienia, wielkość wsi i osiedli, trudności gospodarcze i formalno-prawne wynikające z art. 6 ustawy z 17 lutego 1922 r., Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego wydało w roku szkolnym 1924-1925 orzeczenia organizacyjne, w których ustaliło stopnie organizacyjne szkół powszechnych w powiecie. W większości były to szkoły niżej zorganizowane, w których uczyło od jednego do dwóch lub

³³ R u t a, dz. cyt., s. 550.

trzech nauczycieli, gdyż na terenie powiatu obwody szkolne miały najczęściej mniej niż 100 uczniów. Najwięcej takich obwodów było na wsi, dlatego też dzieci wiejskie zmuszone były pobierać naukę w szkołach najniżej zorganizowanych. Zgodnie z ustawą, szkoły najwyżej zorganizowane, 7-klasowe, mogły być tworzone w obwodach, w których liczba dzieci w obowiązku szkolnym przekraczała 300. W powiecie tarnowskim takich obwodów było bardzo mało.

W roku szkolnym 1925-1926 w powiecie funkcjonowało 89 szkół powszechnych publicznych, z czego 13 znajdowało się w miastach, a 76 na wsi³⁴. Spośród 13 szkół miejskich 11 było w Tarnowie i 2 w Tuchowie.

Tab. 4. Stopień organizacyjny szkół powszechnych w powiecie w roku szkolnym 1925/1926.

Powiat tarnowski (wieś-miasto)	Ogółem	Stopień organizacyjny						
		1-kl.	2-kl.	3-kl.	4-kl.	5-kl.	6-kl.	7-kl.
Liczba szkół	89/88*	34	18	14	6	4	3	9
% szkół	100	38,6	20,5	15,9	6,8	4,6	3,4	10,2

* brak danych dotyczących szkoły w Jodłówce Tuchowskiej

Tab. 5. Szkoły powszechne publiczne na wsi w powiecie tarnowskim w roku szkolnym 1925/1926³⁵

Lp.	Szkoła	Liczba nauczycieli		Stopień organizacyjny	Liczba godzin tygodniowo
		etatowych	nieetatowych		
1	2	3	4	5	6
1.	Biała	1	1	1	32
2.	Bisztuszowa	1	1	2	34
3.	Błonie	1	1	1	34
4.	Borowniki Wielkie	1	1	1	32
5.	Brzozowa	3	1	3	90
6.	Burzyn	1	1	1	34

³⁴ *Szkoły powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925/26. Stan z 1 grudnia 1925 r.*, Warszawa 1927, s. CLIV- CLXIX. Zawarte tu dane były podstawą sporządzenia tabel 4, 5, 6, 11.

³⁵ Tamże. W przypadku szkoły w Jodłówce Tuchowskiej brak danych. W powyższym wykazie sporządzonym przez M. Falskiego szkoła ta figuruje pod lp. 18 w spisie szkół wiejskich.

1	2	3	4	5	6
7.	Chojnik	3	1	4	86
8.	Chyszów	1	1	1	34
9.	Dąbrówka Szczepanowska	1	1	1	33
10.	Dąbrówka Infułacka	1	1	1	33
11.	Golanka	1	1	1	32
12.	Gromnik	4	1	4	94
13.	Gumniska	1	1	1	33
14.	Ilkowice	2	1	2	62
15.	Janowice	5	1	5	105
16.	Jastrząbka Nowa	2	1	2	64
17.	Jastrząbka Nowa	1	1	1	34
18.	Jodłówka Tuchowska	–	–	–	–
19.	Jodłówka-Wałki	2	1	2	62
20.	Joniny	1	1	1	32
21.	Karwodrza	1	1	1	32
22.	Kielanowice	1	1	1	34
23.	Klikowa	3	1	3	91
24.	Kobierzyn	2	1	2	62
25.	Koszyce Małe	1	1	1	33
26.	Kowalowy	2	1	2	62
27.	Krzyż	3	1	3	90
28.	Lisia Góra	3	1	3	63
29.	Lisia Góra	3	1	3	62
30.	Lubaszowa	2	1	2	62
31.	Lubinka	1	1	1	32
32.	Łęg	3	1	3	88
33.	Łękawica	3	1	3	90
34.	Łękawka	1	1	1	32
35.	Łukowa	2	1	2	62
36.	Meszna Szlachecka	1	1	1	33
37.	Meszna Infułacka	1	1	1	34
38.	Mikołajowce	2	1	1	61
39.	Niedomice	1	1	1	35
40.	Pawężów	2	1	2	61
41.	Piotrkowice	2	1	2	64
42.	Pleśna	3	1	3	90

1	2	3	4	5	6
43.	Polichy	1	1	1	33
44.	Pogórska Wola	2	1	2	63
45.	Poręba Radlna	3	1	3	89
46.	Rudka	3	1	3	62
47.	Rychwałd	1	1	1	33
48.	Rzędzin	3	1	3	92
49.	Rzuchowa	2	1	2	62
50.	Siedliska	5	1	5	133
51.	Siedlec	1	1	1	34
52.	Siemiechów	5	1	5	145
53.	Skrzyszów	4	1	4	109
54.	Szczepanowice	3	1	3	90
55.	Szynwałd	2	1	2	62
56.	Szynwałd	2	–	2	64
57.	Szynwałd	2	–	2	60
58.	Śmigno	2	1	2	62
59.	Średziny	1	1	1	33
60.	Tarnowiec	1	1	1	33
61.	Trzemesna	1	1	1	34
62.	Lichwin	2	1	2	63
63.	Wierzchosławice	6	1	4	122
64.	Wola Rzędzińska Nr 1	6	–	6	161
65.	Wola Rzędzińska Nr 2	2	1	2	64
66.	Wróblowice	1	1	1	33
67.	Zabłędza	1	1	1	32
68.	Zaczarnie	4	1	4	113
69.	Zalasowa	4	1	4	116
70.	Zawada	1	1	1	33
71.	Zbylitowska Góra	1	1	1	33
72.	Zgłobice	1	1	1	33
73.	Żukowice Nowe	1	1	1	34
74.	Żukowice Nowe	1	1	1	34
75.	Żukowice Stare	3	1	3	86
76.	Ryglice	8	2	7	215
Razem		162	73	–	4704

Tab. 6. Szkoły powszechne w miastach powiatu tarnowskiego
w roku szkolnym 1925/1926

Lp.	Szkoła	Liczba nauczycieli		Stopień organizacyjny	Liczba godzin tygodniowo
		etatowych	nieetatowych		
1.	im. Brodzińskiego	18	1	7	344
2.	im. Czackiego	11	1	7	220
3.	im. Hoffmanowej	6	–	6	141
4.	im. Królowej Jadwigi	7	2	7	186
5.	im. Konarskiego	12	–	7	255
6.	im. Konopnickiej	17	1	7	406
7.	im. Kopernika	13	–	7	287
8.	im. Kościuszki	6	1	6	159
9.	im. Sienkiewicza	4	3	4	107
10.	im. Słowackiego	13	–	7	330
11.	im. Staszica	5	2	5	136
12.	Tuchów	10	–	7	245
13.	Tuchów-Wołowa	1	1	1	34
Razem		123	12	–	2850
Ogółem (szkoły wiejskie i miejskie)		285	85	–	7554

Mimo wielu trudności, zwłaszcza natury finansowo-materialnej, piętrzących się przed szkolnictwem powszechnym, możemy zauważyć powolną poprawę stopnia organizacyjnego szkół w powiecie tarnowskim.

W ciągu pierwszego pięciolecia lat dwudziestych utworzone zostały dwie nowe szkoły. Zmniejszyła się zdecydowanie liczba szkół 1-klasowych – z 53 (61%) w roku szkolnym 1920-1921 do 34 (38,2%) w roku 1925-1926. Na tym samym poziomie utrzymała się liczba szkół 2-klasowych. Pojawiły się szkoły 3-, 5- i 6-klasowe. Zwiększyła się liczba szkół 7-klasowych z 4 (4,6%) w roku szkolnym 1920/1921 do 9 (10,2%) w roku 1925/1926. Dalszą stosunkowo niewielką poprawę w zakresie stopnia organizacyjnego szkół możemy zauważyć pod koniec lat dwudziestych i na początku trzydziestych.

Tab. 7. Stopień organizacyjny szkół powszechnych publicznych w powiecie tarnowskim w roku szkolnym 1930/1931³⁶

Stopień organizacyjny	Szkoły	
	liczba	%
1-klasowe	27	29,7
2-klasowe	15	16,5
3-klasowe	11	12,1
4-klasowe	14	15,4
5-klasowe	4	4,4
6-klasowe	1	1,1
7-klasowe	13	14,2
Ogółem	91(85)*	100,0

* W roku szkolnym 1930/1931 istniało w powiecie 91 szkół powszechnych, z czego 6 (6,6%) o nieustalonym stopniu organizacyjnym.

Z powyższych danych wynika, iż liczba szkół 1-klasowych uległa dalszemu zmniejszeniu z 34 (38,2%) w roku szkolnym 1925/1926 do 27 (29,7%) w roku 1930/1931. Wzrosła ponownie liczba szkół 7-klasowych z 9 (10,2%) w roku szkolnym 1925/1926 do 13 (14,2%) w roku 1930/1931. Szkoły o niskim stopniu organizacyjnym (1-, 2-, 3-klasowe) nadal stanowiły większość – 53 (58,2%). Spośród 53 szkół 1-, 2-, 3-klasowych aż 52 były szkołami wiejskimi. Na terenie wsi istniała tylko jedna szkoła 7-klasowa, w Ryglicach.

Tab. 8. Stopień organizacyjny szkół powszechnych publicznych w powiecie tarnowskim w roku szkolnym 1930/1931

	Stopień organizacyjny							Ogółem	Uwagi
	1-kl.	2-kl.	3-kl.	4-kl.	5-kl.	6-kl.	7-kl.		
Wieś	26	15	11	14	4	1	1	72	brak danych z dwóch szkół
Miasto	1	–	–	–	–	–	12	13	brak danych z czterech szkół
Razem	27	15	11	14	4	1	13	85(91)	brak danych z sześciu szkół

³⁶ *Szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930/31*, red. M. Falski, Warszawa 1933, s. 383-385. Zawarte w książce dane były podstawą sporządzenia tabel 8, 9, 10.

Tab. 9. Szkoły powszechne publiczne na wsi w powiecie tarnowskim
w roku szkolnym 1930/31

Lp.	Szkoła (miejsowość)	Liczba nauczycieli		Stopień organizacyjny (kl.)	Liczba godzin tygodniowo
		etatowych	w tym uczących ponad 30 godz./tyg.		
1	2	3	4	5	6
1.	Biała	2	1	1	34
2.	Bistusowa	2	1	1	34
3.	Błonie	2	1	1	33
4.	Bobrowniki Wielkie	2	1	1	33
5.	Brzozowa	4	–	3	89
6.	Polichty	2	1	1	33
7.	Burzyn	2	1	1	34
8.	Chojnik	4	2	3	65
9.	Chyszów	2	1	1	34
10.	Dąbrówka	4	–	3	84
11.	Golanka	2	1	1	33
12.	Gromnik	6	3	5	124
13.	Gumniska	2	1	1	33
14.	Ilkowice	3	1	2	62
15.	Janowice	5	–	4	105
16.	Jastrząbka Nowa	3	–	2	62
17.	Jastrząbka Nowa	2	1	1	34
18.	Jodłówka Tuchowska	5	–	3	100
19.	Jodłówka-Wałki	3	1	2	61
20.	Joniny	3	–	2	61
21.	Karwodrza	2	1	1	34
22.	Klikowa	6	2	5	129
23.	Kobierzyn	3	1	2	64
24.	Koszyce Małe	2	1	1	32
25.	Kowalowy	4	2	1	86
26.	Krzyż	5	2	4	91

1	2	3	4	5	6
27.	Lichwin	4	–	3	63
28.	Lisia Góra	5	2	5	126
29.	Lubaszowa	3	2	2	64
30.	Lubinka	2	1	1	33
31.	Łęg	4	–	3	88
32.	Łękawica	5	–	4	105
33.	Łękawka	2	1	1	34
34.	Łukowa	3	1	2	62
35.	Meszna Opacka	2	1	1	34
36.	Meszna Szlachecka	2	1	1	34
37.	Mikołajowice	3	1	2	63
38.	Mościce	4	–	3	88
39.	Mościce	1	1	–	40
40.	Niedomice	2	1	1	35
41.	Pawężów	3	1	2	62
42.	Piotrkowice	4	–	3	88
43.	Pleśna	5	–	4	103
44.	Pogórska Wola	4	1	3	88
45.	Poręba Radlna	5	–	4	107
46.	Rudka	5	3	4	120
47.	Rychwałd	2	1	1	34
48.	Ryglice	10	–	7	212
49.	Rzędzin	5	–	4	109
50.	Rzuchowa	3	1	2	62
51.	Siedlec	1	1	1	30
52.	Siedliska	4	–	4	90
53.	Siemiechów	5	–	4	116
54.	Skrzyszów	6	1	4	118
55.	Średziny	2	1	1	34
56.	Szczepanowice	5	1	4	62
57.	Szynwałd	5	3	5	98

1	2	3	4	5	6
58.	Świnia Góra	3	2	2	64
59.	Śmigno	3	1	2	62
60.	Tarnowiec	2	1	1	33
61.	Trzemesna	3	–	1	34
62.	Wierzchosławice	7	1	4	148
63.	Wola Rzędzińska (Podlesie)	3	1	2	62
64.	Wola Rzędzińska	7	–	6	155
65.	Wróblowice	2	1	1	34
66.	Zabłędza	2	1	1	34
67.	Zaczarnie	5	–	4	99
68.	Zalasowa	5	–	4	117
69.	Zawada	2	1	1	34
70.	Zbylitowska Góra	4	2	2	64
71.	Zbylitowska Góra	10	–	–	90
72.	Zgłobice	2	1	1	33
73.	Żukowice Nowe (Dębowice)	3	1	2	62
74.	Żukowice Stare	4	–	3	88
Razem		265	65	–	5233

Wzrost liczby szkół oraz ich stopnia organizacyjnego nie wpłynął jednak na poprawę sytuacji szkolnictwa powszechnego w powiecie. W kraju rozpoczęła się kryzys ekonomiczny, który spowodował zmniejszenie nakładów finansowych na oświatę, nastąpił także znaczny przyrost liczby dzieci w wieku szkolnym. Czynniki te również w powiecie tarnowskim skutecznie zahamowały proces dalszej poprawy bazy i warunków materialnych szkół powszechnych.

Tab. 10. Szkoły powszechne publiczne w miastach powiatu tarnowskiego w roku szkolnym 1930/1931

Lp.	Szkoła (ulica)	Liczba nauczycieli		Stopień organizacyjny kl.	Liczba godzin tygodniowo
		etatowych	w tym uczących powyżej 30 godz.		
1	2	3	4	5	6
1.	Kopernika 3a	10	–	7	99
2.	Kościuszki	8	–	7	172
3.	Kościuszki 15	9	2	7	217
4.	Mickiewicza 3	15	–	7	353
5.	Szpitalna	10	–	7	229
6.	Szpitalna 19	14	–	7	324
7.	Tertila 18	3	–	–	40
8.	Topolowa 2	2	2	–	96
9.	Warzywna 5	11	1	7	270
10.	Zawale 433	8	1	7	173
11.	Św. Anny 1	9	–	–	206
12.	Brodzińskiego 6	11	1	7	277
13.	Focha 13	5	–	–	96
14.	Konarskiego 6	12	2	7	287
15.	Kopernika 3	10	1	7	235
16.	Tuchów	10	–	7	257
17.	Tuchów-Wołowa	2	1	1	34
Razem		149	11	–	3365
Ogółem: miasto/wieś		414	76	–	8898

W dniu 11 marca 1932 r. uchwalono nową ustawę o ustroju szkolnym. Wprowadziła ona w systemie polskiej oświaty istotne zmiany. Szkoła powszechna została podzielona na trzy szczeble programowe i trzy stopnie organizacyjne. Zgodnie ze statutem publicznych szkół powszechnych z dnia 21 listopada 1933 r. za podstawę programową i organizacyjną przyjęta została szkoła 7-klasowa, czyli trzeciego stopnia. Minimalna liczba uczniów uczęszczających do tego typu szkoły winna wynosić 211. Poniżej, od 210 do 121 uczniów, tworzone były szkoły stopnia drugiego, mające 6 klas. Przy liczbie uczniów mniejszej niż 120 organizowane były szkoły pierwszego stopnia (mające jednego lub dwóch nauczycieli).

Biorąc pod uwagę szczególne uwarunkowania środowiska wiejskiego powiatu tarnowskiego, na jego obszarze przeważały szkoły stopnia pierwszego. Uczniowie pobierali w nich naukę przez siedem lat, ale w klasie trzeciej trwała ona dwa lata, a w klasie czwartej – trzy.

Oprócz szkół powszechnych publicznych w powiecie tarnowskim istniały również szkoły niepubliczne. Znajdowały się one w Tarnowie, przy czym większość z nich służyła potrzebom ludności żydowskiej. W latach 1932-1937 było 5 szkół prywatnych (1 – 4-klasowa, 4 – 6-klasowe).

W województwie krakowskim, w latach 1932-1936 liczba tego typu szkół wahała się od 32 do 36.

Tab. 11. Szkoły powszechne niepubliczne w powiecie tarnowskim w roku szkolnym 1925/1926

Szkoła	Liczba nauczycieli	Liczba godzin tygodniowo	Liczba uczniów
Fundacja barona Hirscha	2	48	116
Towarzystwo Żydowskie Szkoły Ludowe	5	90	73
Towarzystwo Najświętszego Serca Jezusa, Zbylitowska Góra	8	115	58
Szkoła ćwiczeń SS. Urszulanek	5	113	73

Tab. 12. Stopień organizacyjny szkół powszechnych publicznych w powiecie tarnowskim w latach 1932-1937³⁷

Rok szkolny	Stopień organizacyjny														Ogółem
	1-kl.	%	2-kl.	%	3-kl.	%	4-kl.	%	5-kl.	%	6-kl.	%	7-kl.	%	
1932/1933	34	37,0	12	13,0	17	18,6	12	13,0	4	4,3	–	–	13	14,1	92
1933/1934	38	41,4	13	14,1	11	12,0	13	14,1	4	4,3	–	–	13	14,1	92
1934/1935	39	41,1	12	12,6	16	16,8	8	8,4	6	6,3	1	1,1	13	13,7	95
1935/1936	38	40,0	13	13,7	18	18,9	5	5,3	5	5,3	1	1,1	15	15,7	95
1936/1937	40	41,2	14	14,4	17	17,5	4	4,1	6	6,1	1	1,0	15	15,4	97

³⁷ R u t a, dzł. cyt., s. 554.

Analizując dane zawarte w tab. 12 zauważamy, iż w tym okresie w powiecie tarnowskim pojawiło się pięć nowych szkół. Dwie z nich były szkołami 7-klasowymi.

Dnia 22 lipca 1937 r. ukazało się rozporządzenie ministra WRiOP dotyczące przemianowania publicznych szkół powszechnych³⁸. Na mocy tego rozporządzenia inspektor szkolny w Tarnowie dokonał 15 listopada 1937 r. zmiany stopnia organizacyjnego szkół w powiecie, wydając im nowe orzeczenia organizacyjne.

Tuż przed wybuchem wojny w roku szkolnym 1937/1938 w powiecie istniało 99 szkół powszechnych publicznych³⁹; 56 szkół (56,6%) było stopnia pierwszego, 19 (19,2 %) – drugiego i 24 (24,2%) – trzeciego. Szkoły stopnia pierwszego (4-klasowe), zgodnie z ustawą z roku 1932, stawały się stopniem podstawowym w ustroju szkolnictwa powszechnego publicznego.

Według sprawozdania dotyczącego szkolnictwa podstawowego w powiecie tarnowskim w okresie od 1938 do 1963 r., sporządzonego przez inspektora szkolnego Fryderyka Łazarza, na terenie tego powiatu w 1938 r. było 87 szkół powszechnych publicznych, z tego 13 w Tarnowie i 74 na wsiach.

Tab. 13. Szkoły publiczne powszechne w powiecie tarnowskim w roku 1938⁴⁰

Dane	Miasto Tarnów	Wieś-miasto Tuchów	Razem
Liczba szkół (ogółem)	13	74	87*
Liczba szkół 7-klasowych	13	24	37
Liczba nauczycieli	160	273	433

* Nie są to dane dokładne. Zestawienia powiatowe ze sprawozdań z organizacji szkół powszechnych w roku szkolnym 1937/1938 podają liczbę 99 szkół (56 – I stopnia, 19 – II, 24 – III), a w roku 1938/1939 – 99 szkół (56 – I stopnia, 20 – II, 23 – III). Liczba nauczycieli wynosiła 317 (etatów 305).

W chwili odzyskania niepodległości rozmieszczenie i struktura organizacyjna szkół powszechnych na terenach południowych kraju, w tym także

³⁸ Dziennik Urzędowy Ministerstwa WRiOP 1937, nr 8, poz. 230-231.

³⁹ R u t a, dz. cyt., s. 554.

⁴⁰ Szkolnictwa podstawowe w powiecie tarnowskim w okresie od 1938 do 1963 r. – sprawozdanie sporządzone przez inspektora szkolnego Fryderyka Łazarza w dniu 28 listopada 1963 r. dla Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Tarnowie.

województwa krakowskiego i powiatu tarnowskiego, ukształtowane w okresie zaboru austriackiego, nie uległy żadnym większym zmianom.

Ogólna sytuacja gospodarcza i zniszczenia wojenne były czynnikami utrudniającymi odbudowę szkolnictwa w pierwszych latach powojennych. Możliwości jego rozwoju ograniczały także działania wojenne lat 1919-1921, pobór nauczycieli do wojska, zajmowanie czasowo budynków szkolnych na potrzeby armii oraz przenoszenie nauczycieli z Galicji na tereny byłego zaboru rosyjskiego, gdzie sytuacja szkolnictwa powszechnego była dużo trudniejsza.

W roku szkolnym 1921/1922 na obszarze województwa krakowskiego znajdowało się 1781 szkół powszechnych publicznych. W porównaniu z rokiem 1911/1912 nastąpił wzrost o 231 placówek (1550)⁴¹. W roku szkolnym 1911/1912 na terenie powiatu tarnowskiego istniały 63 szkoły powszechne publiczne, a w roku 1920/1921 było ich 92 (sprawozdania GUS-u informują o 87 czynnych placówkach)⁴². W województwie krakowskim liczba szkół wzrosła o 13%, a w powiecie tarnowskim – o 27,6% (24 szkoły).

W zakresie struktury organizacyjnej w roku szkolnym 1921/1922 nie zaszły większe, istotne zmiany w stosunku do roku 1911/1912. Na ogólną liczbę 1774 czynnych szkół w województwie krakowskim 1392 (78,4%) były 1-, 2-klasowe, 296 (16,8%) – 3-, 6-klasowe, 86 (4,8%) – 7-klasowe⁴³. Spośród 87 szkół czynnych w powiecie tarnowskim 73 (83,9%) były szkołami 1-, 2-klasowymi, 10 (11,5%) – 3-, 6-klasowymi i 4 (4,6%) 7-klasowymi. W roku szkolnym 1911/1912 w tym powiecie były 63 szkoły: 52 (82,5%) 1-, 2-klasowe, 8 (12,7%) – 3-, 6-klasowych, 3 (4,8%) – wydziałowych⁴⁴.

Biorąc pod uwagę powyższe dane, zauważamy, iż zarówno w województwie krakowskim, jak i w powiecie tarnowskim zdecydowanie dominują szkoły 1-, 2-klasowe, przy czym w powiecie było ich więcej (o 5,5%), większy jest też procent szkół 3-, 6-klasowych, natomiast w przypadku szkół 7-klasowych dane są porównywalne.

Analizując poszczególne stopnie organizacyjne szkół powszechnych publicznych w powiecie w latach międzywojennych, należy stwierdzić, iż zarówno szkoły 1-klasowe, jak i 2-klasowe zdecydowanie przeważają. W przy-

⁴¹ „Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej” 1923, s. 159; *Szkolnictwo w Małopolsce*, opr. S. Lehnert, Lwów 1924, tab. IX; R u t a, dz. cyt., s. 52.

⁴² *Podręcznik Statystyki Galicji*, Lwów 1913, s. 5-6; R u t a, dz. cyt., s. 12; „Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej” 1923, s. 282.

⁴³ „Miesięcznik Statystyczny” 1922, z. 7, s. 344-346; R u t a, dz. cyt., s. 52.

⁴⁴ Sprawozdanie Rady Szkolnej Krajowej w roku szkolnym 1911/12, tab. 4, s. VIII-IX; R u t a, dz. cyt., s. 13.

padku szkół 1-klasowych procent ich waha się od 61 w roku szkolnym 1920/1921 do 29,7 w roku 1930/1931. W latach następnych liczba tego typu szkół ponownie wzrasta i utrzymuje się na poziomie 40-41,4%. Najwięcej szkół 2-klasowych było również w roku szkolnym 1920/1921 (23%), a najmniej – w 1934/1935 (12,6%). Szkoły 3-klasowe funkcjonowały od roku 1925/1926 (15,7%). Najwięcej było ich w roku szkolnym 1932/1933 i 1935/1936, odpowiednio 18,6% i 18,9%.

W powiecie tarnowskim było niewiele szkół 4-, 6-klasowych; w większości funkcjonowały one w miastach. Placówek 4-klasowych było najwięcej w roku szkolnym 1930/1931 – 15,4%. Potem ich liczba maleje, by w roku szkolnym 1936/1937 osiągnąć granicę 4,1%. Szkół 5-klasowych również było niewiele. Ich odsetek jednak rośnie systematycznie od roku szkolnego 1930/1931; w roku 1934/1935 takich szkół było 6,3%. Szkoły 6-klasowe występowały sporadycznie. Najwięcej było ich w roku szkolnym 1925/1926, potem bądź nie występowały wcale, bądź ich liczba kształtowała się w granicach 1%. Szkoły 7-klasowe były przede wszystkim w miastach, bardzo rzadko na wsi (np. w roku szkolnym 1925/1926 taka szkoła była w Ryglicach). Ich odsetek jednak systematycznie rósł – od 4,6% w roku szkolnym 1920/1921 do 15,7% w roku 1935/1936.

W latach 1926-1931 procent szkół 7-klasowych w powiecie tarnowskim (14,2%) był zbliżony do odsetka tego typu szkół w województwie krakowskim, w którym wynosił 14,9%⁴⁵.

Tab. 14. Stopień organizacyjny szkół powszechnych publicznych w Okręgu Szkolnym Krakowskim oraz w powiecie tarnowskim w roku szkolnym 1930/1931⁴⁶

	Liczba szkół	Stopień organizacyjny szkół						
		1-kl.	2-kl.	3-kl.	4-kl.	5-kl.	6-kl.	7-kl.
Województwo	1758	28,1	25,6	15,4	8,5	5,2	2,7	14,9
Powiat	91(85)*	29,7	16,5	12,1	15,4	4,4	1,1	14,2

* W roku szkolnym 1930/1931 istniało w powiecie 91 szkół powszechnych, z czego 6 (6,6%) – o nie ustalonym stopniu organizacyjnym.

⁴⁵ *Szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930/31*, s. XL-XLI.

⁴⁶ Tamże.

Z powyższych danych wynika, iż wzrostowi liczby szkół towarzyszył także wzrost ich poziomu organizacyjnego. Był to jednak wzrost powolny. W stosunku do zmian wojewódzkich przeobrażenia w powiatowej strukturze organizacyjnej szkół dokonywały się szybciej. Ilość szkół 1-, 2-klasowych była niższa niż w województwie (46,2%-53,7%).

Dalsze zmiany stopni organizacyjnych szkół powszechnych publicznych, zarówno w województwie, jak i w powiecie, nastąpiły w latach 1932-1936. Pozostawały one w ścisłym związku z sytuacją ekonomiczną w kraju oraz z realizacją ustawy o ustroju szkolnym.

W województwie krakowskim liczba szkół zwiększyła się o 51, w powiecie – o 3. Ilość szkół 1-klasowych wzrosła jednak w województwie z 33,1% do 39,4%, natomiast w powiecie – z 29,7% do 40%. Wzrost wynosił więc odpowiednio 6,3% i 10,7%. Odsetek szkół 2-klasowych zmniejszył się w województwie z 24,3% do 23,3%, a w powiecie – z 16,5% do 13,7%.

W roku szkolnym 1931/1932 szkoły stopnia najniższego 1-, 2-klasowe stanowiły w województwie krakowskim 54,7%, a w powiecie 46,2%. Największy odsetek tego typu szkół znajdował się w powiatach: nowotarskim (77,2%), nowosądeckim (75,4%) i grybowskim (73,7%)⁴⁷. W stosunku do nich powiat tarnowski znajdował się w znacznie lepszej sytuacji.

Najwięcej szkół 7-klasowych było w powiecie chrzanowskim (36,7%), tarnowskim (14,2%), a najmniej w powiatach: ropczyckim, pilźnieńskim, nowotarskim, mieleckim i dąbrowskim.

Wzrost liczby szkół 1-klasowych wynikał przede wszystkim z organizowania nowych szkół w rejonach, gdzie dotychczas ich jeszcze nie było, oraz z przekształcania tzw. szkół eksponowanych na samodzielne szkoły.

W latach 1936-1939 w województwie krakowskim przybyły 34 nowe szkoły, a w powiecie – 2. Można zauważyć tendencję do zwiększania się liczby szkół II-III stopnia oraz spadku szkół I stopnia. W tym województwie, w okresie 1936-1939, było 1858 szkół, z tego I stopnia – 1153 (62,1%), II stopnia – 343 (18,4%) i III – 362 (19,5%). W roku szkolnym 1937/1938 w powiecie tarnowskim istniało 99 szkół powszechnych publicznych: 56 szkół (56,6%) było I stopnia, 19 (19,2%) II stopnia i 24 (24,2%) III⁴⁸.

⁴⁷ *Statystyka Szkolnictwa 1931/32*, s. 30.

⁴⁸ *Statystyka Szkolnictwa 1936/37*, z. 82, s. 2, tab. 9; 1937/38, z. 101, s. 29, tab. 12; „Oświata i Wychowanie” 1939, z. 2, s. 209-210; R u t a, *Szkolnictwo średnie*, s. 554.

Tab. 15. Stopień organizacyjny szkół powszechnych w powiecie tarnowskim w roku szkolnym 1938/1939⁴⁹

Lp.	Gmina/miasto	Liczba szkół			Ogółem		
		I stopnia	II stopnia	III stopnia	liczba	%	
1.	Tarnów m.	–	–	10	10	10,0	
2.	Tuchów m.	1	–	1	2	2,0	
3.	Ciężkowice	8	3	1	12	12,2	
4.	Gromnik	3	4	1	8	8,1	
5.	Gumniska	8	3	3	14	14,1	
6.	Klikowa	5	1	1	7	7,1	
7.	Lisia Góra	9	2	1	12	12,2	
8.	Mościce	–	–	1	1	1,0	
9.	Pleśna	8	1	1	10	10,0	
10.	Ryglice	4	2	2	8	8,1	
11.	Tuchów	8	3	–	11	11,2	
12.	Wierzchosławice	2	1	1	4	4,0	
Razem		liczba	56	20	23	99	100,0
		%	56,6	20,2	23,2	100	

W roku szkolnym 1938-1939 w powiecie tarnowskim istniało 99 szkół, z tego I stopnia było 56 (56,6%), II – 20 (20,2%), III – 23 (23,2%). Spośród szkół I stopnia tylko jedna (1,8%) znajdowała się w mieście (Tuchów-Wołowa), czyli 55 (98,2%) funkcjonowało na wsi; 20 szkół stopnia II było tylko na wsi, szkół III stopnia było 23, z tego 11 (47,8%) – w miastach i 12 (52,2%) – na wsi.

Oprócz zmniejszania liczby szkół I stopnia nastąpił także niewielki ogólny wzrost poziomu organizacyjnego szkół na wsi. Pomimo to na terenie wiejskim powiatu nadal przeważały szkoły I i II stopnia.

⁴⁹ AMKO w Krakowie, Zestawienia statystyczne z lat 1932-1939. Zawarte w nich dane były podstawą do sporządzenia tabeli 15.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

Źródła rękopiśmienne

- Historia szkolna – szkoła powszechna w Gromniku – AS.
- Katalogi klasowe (księgi ocen, arkusze klasowe) – z różnych szkół i lat szkolnych: Karwodrzy, Piotrkowic, Jodłówki Tuchowskiej, Zabłędzy, Klikowej, Chojnika.
- Kataster nauczycieli szkół powszechnych założony wskutek rozporządzenia Kuratorium Okręgu Szkolnego z dnia 1 marca 1921 r. – AP o/Tarnów.
- Kronika parafii tuchowskiej św. Jakuba – APT.
- Kronika szkoły im. K. Brodzińskiego w Tarnowie od roku 1924 do 1939 r. – AP o/Tarnów.
- Kronika szkoły powszechnej im. M. Konopnickiej w Tarnowie – AS.
- Kronika szkoły w Bistuszowej – AS.
- Kronika szkoły im. T. Czackiego w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Kronika szkoły im. S. Konarskiego w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Kronika szkoły im. J. Słowackiego w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Kronika szkoły wydziałowej im. M. Kopernika w Tarnowie za lata 1901-1946 – AP o/Tarnów.
- Kronika szkoły ludowej jednoklasowej mieszanej w Zabłędzy – AS.
- Kronika szkoły im. K. Hoffmanowej w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Kronika szkolna – szkoła podstawowa w Szynwałdzie od 1914 do 1987 r. – AS.
- Kronika szkoły publicznej w Zalasowej – AS.
- Kronika szkoły powszechnej w Siedliskach (od założenia szkoły do roku szkolnego 1885/1886) – AS.
- Kronika szkoły w Janowicach zaprowadzona w 1865 r. – AS.
- Kronika szkoły w Joninach – AS.
- Kronika szkolna w Pleśnej od 1889 do 1949 r. – AS.
- Kronika szkolna zaczęta w 1915 r., zakończona 27 października 1947 r. – szkoła powszechna w Lichwinie – AS.
- Kronika szkolna 7-klasowej publicznej szkoły w Brzozowej – AS.
- Księga protokołów rady pedagogicznej (od 27 maja 1927 r. do 28 kwietnia 1943 r.) szkoły powszechnej w Jodłówce Tuchowskiej – AS.
- Księga protokołów z posiedzeń rady pedagogicznej szkoły w Jodłówce Tuchowskiej z lat 1927-1935 – AS.
- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. T. Kościuszki – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. S. Konarskiego w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów szkoły powszechnej w Golance – AS.
- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. H. Sienkiewicza w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. K. Hoffmanowej w Tarnowie – AP o/Tarnów.

- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. T. Czackiego w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów z posiedzeń rady pedagogicznej szkoły powszechnej w Siedliskach (od 23 września do 20 lutego 1933 r.) – AS.
- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. M. Konopnickiej w Tarnowie – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły im. S. Staszica – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów rady pedagogicznej szkoły powszechnej 7-klasowej w Tuchowie (od 4 listopada 1924 r. do 13 listopada 1950 r.) – AS.
- Księga protokołów z konferencji grona nauczycielskiego w Tuchowie (od 5 lipca 1915 r. do 23 października 1924 r.) – AS.
- Księga protokołów z posiedzeń rady pedagogicznej szkoły powszechnej w Piotrkowicach (od 7 września 1910 r. do 20 sierpnia 1934 r.) – AS.
- Księga protokołów komitetu rodzicielskiego szkoły im. K. Hoffmanowej – AP o/Tarnów.
- Księgi protokołów z posiedzeń Rady Gminy Klikowa z lat 1889-1950 – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów Rady Gminy w Wierzchosławicach od 27 lipca 1928 r. do 2 września 1931 r. – AP o/Tarnów.
- Księga protokołów Rady Szkolnej Miejscowej w Siedliskach (od 9 maja 1897 r. do 18 października 1936 r.) – AS.
- Księga protokołów Rady Szkolnej Miejscowej w Jodłówce Tuchowskiej (od 1927 r. do 1947 r.) – AS.
- Księga uchwał rady pedagogicznej szkoły powszechnej w Piotrkowicach – AS.

Podstawowe dane źródłowe znajdują się w: Archiwum Państwowym w Krakowie o/Tarnów (AP o/Tarnów), Archiwach Szkolnych (AS). Część materiału źródłowego pozyskana została z Archiwum Małopolskiego Kuratorium Oświaty (AMKO), archiwów kościelnych (karii biskupiej w Tarnowie, poszczególnych parafii) oraz zbiorów prywatnych.

Źródła drukowane

- F a l s k i M.: Atlas szkolnictwa powszechnego Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa 1929.
- F a l s k i M.: Kwestie podstawowe w organizacji szkolnictwa powszechnego. Warszawa 1936.
- F a l s k i M.: Materiały do projektu sieci szkół powszechnych na obszarze województw: warszawskiego, kieleckiego, lubelskiego i białostockiego oraz miasta stołecznego Warszawy. Warszawa 1925.
- F a l s k i M.: Nauczyciele w liczbach, 1935-1936. Warszawa 1938.
- F a l s k i M.: Potrzeby szkolnictwa powszechnego w okresie wzmoczonego przyrostu dzieci. Warszawa 1929.
- F a l s k i M.: Szkoły powszechne Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1925-1926. Warszawa 1927.

- F a l s k i M.: Szkoły Rzeczypospolitej Polskiej w roku szkolnym 1930-1931. Warszawa 1933.
- F a l s k i M.: Wyniki spisu dzieci z czerwca 1926 r. w zastosowaniu do badań potrzeb szkolnictwa powszechnego. Warszawa 1928.
- Informator Tarnowski. Tarnów 1927.
- K o t u l a O., W e i n e r t W.: Poradnik dla nauczycieli, dyrektorów szkół oraz pracowników administracji szkolnej. Warszawa 1948.
- K u c h t a J.: Psychologiczne podstawy nowych programów, wyd. 2. Lwów 1936.
- P ę c h e r s k i M., Ś w i ą t e k M.: Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-1969. Podstawowe akty prawne. Warszawa 1972.
- Statut publicznych szkół powszechnych siedmioletnich. Dz.Urz. Min.WRiOP, 1933, nr 14.

Wydawnictwa statystyczne

- „Kwartalnik Statystyczny” 1925.
- „Miesięcznik Statystyczny” 1920.
- „Mały Rocznik Statystyczny”. GUS. Warszawa 1931-1939.
- Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej z dnia 30 września 1921 r. GUS. Warszawa 1927.
- Powszechny spis ludności z 9 grudnia 1931 r. Wyniki ostateczne. GUS. Warszawa 1938.
- Podręcznik Statystyki Galicji*, t. IX. Lwów 1913.
- „Rocznik Statystyki Miast Polski” 1928.
- „Rocznik Statystyczny Miasta Tarnowa”. Tarnów 1937.
- „Rocznik Statystyki Rzeczypospolitej Polskiej”. GUS. Warszawa 1929-1930.
- Statystyka Oświaty i Kultury. GUS. Warszawa 1932.
- Statystyka Polski. Statystyka szkolnictwa. GUS. Warszawa 1931-1932, 1937-1938.
- Wiadomości statystyczne. GUS. Warszawa 1923-1939.

Opracowania

- G a r b o w s k a W.: Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1932-1939. Wrocław 1976.
- G o m o ł a R.: Szkoła Podstawowa w Klikowej (1883-1998). Zarys dziejów. Tarnów-Klikowa 1998.
- H e b d a J.: Jest taka wieś. Zarys dziejów Zalasowej. Tarnów-Zalasowa-Rygli-ce-Tuchów 2002.
- K a b a c i ń s k i W.: Kilka uwag o organizacji nowego 1938/39 roku szkolnego w szkolnictwie powszechnym. Dz. Urz. KOSK, 1937, nr 3.
- Ł a b n o J.: Szkoła Podstawowa im. M. Konopnickiej w Tarnowie 1879-1979. Tarnów 1979.
- Ł u g o w s k i B.: Szkolnictwo w Polsce 1929-1939 w opinii publicznej. Warszawa 1961.
- M a u e r s b e r g S.: Szkolnictwo powszechne dla mniejszości narodowych w Polsce w latach 1918-1939. Wrocław 1968.

- P ę c h e r s k i M., Ś w i ą t e k M.: Organizacja oświaty w Polsce w latach 1917-1969. Warszawa 1972.
- Przepisy służbowe nauczycieli. Oprac. W. Wilanowski, J. Wójcik, J. Buczkowski. Warszawa 1946
- P y t k o S.: Z dziejów Szkoły Podstawowej nr 4 im. M. Kopernika w Tarnowie. Tarnów 1984.
- R u t a Z.: Szkolnictwo powszechne w okręgu szkolnym krakowskim w latach 1918-1939. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.
- R u t a Z.: Szkolnictwo średnie i powszechne. W: Tarnów. Dzieje miasta i regionu. T. II. Red. F. Kiryk, Z. Ruta. Tarnów 1983.
- S y p e k A.: Szkoła podstawowa im. M. Kopernika w Tarnowie. Zarys monograficzny. W: „Rocznik Tarnowski”, 1994, s. 105-141.
- Szkolnictwo w Małopolsce. Oprac. S. Lehnert. Lwów 1924.
- Ś l i w i ń s k i F.: Organizacja szkolnictwa w Polsce współczesnej. Warszawa-Lwów 1932.
- T r z e b i a t o w s k i K.: Szkolnictwo powszechne w Polsce w latach 1918-1932. Wrocław 1970.
- W i n c z u r a Ł.: Minął wiek. Z dziejów Szkoły imienia Stanisława Konarskiego w Tarnowie. Tarnów 2000.

ORGANIZATION OF PRIMARY SCHOOLS IN THE TARNÓW
ADMINISTRATIVE UNIT IN THE YEARS 1918-1939

S u m m a r y

In the first years of the Polish State primary education in the Tarnów administrative unit in its principles showed no essential with regard to its organization, legal structure, and curriculum in relation to this type of education in the period of the Austrian partition. The number of schools oscillated from 87 in the school year of 1920-1921 to 99 in 1938-1939. Despite a number of difficulties, particularly of financial and material nature, that touched primary education in the unit, we can notice a slow improvement in the organization of schools.

Although the number of schools of the first degree decreased, there was a small increase in the level of organization of schools in villages. Despite some improvement in the rural territories of the unit, the schools of the first and second degree would still prevail. This kind of organization in schools resulted from the inadequate amount of financial resources, formal and legal regulations at that time, the structure of population in the rural areas, the level of economic development (the domination of agriculture) and poor urbanization. In principle the seven-form schools were only in towns, and sporadically in villages.

Translated by Jan Kłós

Słowa kluczowe: Tarnów, powiat tarnowski, szkoły publiczne, struktura organizacyjna szkół powszechnych.

Key words: Tarnów, area of Tarnów, public schools, organization.